

УДК 37.013.73

ДМИТРУХА А. В.,
аспірант кафедри філософії
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С.Сковороди
(Харків, Україна) E-mail: alinusiko@mail.ru

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ІМПЛІКАЦІЇ ПОГЛЯДІВ МАРІЇ МОНТЕССОРІ У ПРАКТИКАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено філософський аналіз принципів дошкільного виховання у конструктах антрополого-педагогічної системи М. Монтессорі. Розглянуті гуманістичні ідеї розкриття здібностей дитини без примусу над її особистістю та вільного виховання, що повинно бути індивідуальним, вільним та спиратися на дані спостережень за дитиною. У статті доведено, що основним завданням вихователя в сучасному дошкільному закладі є створення сприйнятливих умов для пробудження духовного світу малюка. Педагогічні ідеї М. Монтессорі при певній модифікації є актуальними для практик дошкільної освіти України.

Ключові слова: філософія освіти, дошкільна освіта, дитина, розвиток, гуманізм, відповідальність, виховання, М. Монтессорі.

Актуальність проблеми. Сучасна філософія освіти переосмислює проблеми виховання вільної особистості з позиції аналізу нової соціокультурної ситуації і перспектив формування громадянського суспільства, а також з урахуванням надбань світової та вітчизняної педагогіки. Нагальна необхідність гармонійного розвитку особистості являє собою філософсько-педагогічну проблему. В сучасному суспільстві з'являються дошкільні заклади різноманітної спрямованості, система виховання та навчання в яких допомагає дітям швидше сприймати, аналізувати та засвоювати необхідні дошкільному віку знання. Якщо раніше в дитячих садках була виключно однакова виховна система, то сьогодні в центрах дошкільного розвитку, групах поглибленого вивчення мов, дитячих садках зорієнтованість на певну педагогічну систему практично витіснило одноманітний підхід до виховання та навчання дітей. Позитивним є те, що така заміна повністю відповідає запитам сучасного суспільства, адже виходить за рамки традиційного виховання, що дає змогу знайти та апробувати нові педагогічні методи та програми. Система вільного виховання – це одна із найактуальніших і важливих педагогічних систем для таких апробацій, адже в цій системі людина проголошується найвищою цінністю суспільства, забороняється будь-яке насильство над дитиною, пропонуються шляхи і постулюються принципи виховання творчої особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій. Антрополого-педагогічна система М. Монтессорі здобула прихильників у різних країнах, серед яких були

З. Фрейд, Д. Дьюї, Т. Едісон, Ж. Паже та ін.; серед вітчизняних спеціалістів дошкільної педагогіки ідеї та принципи цієї системи розвивали Н. Лубенець, О. Дорошенко, С. Русова.

Основний виклад матеріалу. Марія Монтессорі є одним з тих педагогів кінця XIX - початку XX століття, хто найбільш повно та змістовно розробив антрополого-педагогічну систему виховання, а також філософію навчання в школах і дитячих садках. Характерними особливостями педагогічної системи є надзвичайна віра в самоцінність та індивідуальність кожної дитини, її обдарованість, відсутність у вихованні примусу, критики та зовнішнього втручання. У концепції виховання, що визначається упорядкованістю, підкреслюється важливість виховання свободи вибору та дисциплінованості, підтримання спонтанності й творчості дітей, забезпечення їх всебічного особистісного розвитку.

Головним у такому вихованні являється створення середовища, що повністю відповідає потребам дитини, тоді як на другий план відходить безпосередній вплив педагогів, спрямований на формування особистості дошкільника. М. Монтессорі вважала перші роки життя дитини найбільш сприятливими для фізичного та духовного розвитку, а виховання - активним сприянням природному розвитку. Головним завданням педагога є створення вільного від примусу навчального середовища, де дитина дошкільного віку самостійно шукатиме та реалізовуватиме свою самостійність, свободу, природу, тим самим накопичуючи свій життєвий досвід; педагог має не нав'язувати свою волю дитині, а формувати умови для її правильного розвитку. Подібні погляди М. Монтессорі були не нові, зокрема подібні ідеї містяться у творах попередника теорії вільного виховання Ж.-Ж. Руссо.

Ідеї розкриття здібностей дитини без примусу над її особистістю можна віднайти як у системі М. Монтессорі так і в вальдорфській педагогіці. Проте на відміну від вальдорфського дитячого садку виховання в садку М. Монтессорі спрямоване на розвиток інтелектуального світу дітей. Принцип «допоможи мені зробити це самому!» допомагає малюку самостійно вчитись та розвиватись, адже вихователь не нав'язує свою волю, а допомагає дитині спрямувати її спостереження та думки. Ретельно розроблені ігри та матеріали забезпечують якісне отримання дитиною власного сенсорно-емоційного досвіду про навколишнє середовище. В основному малюки у таких дитячих садках добре рахують та пишуть, при чому це результат безпосередньо самостійної роботи дитини, яку вона виконує із задоволенням та без «дресирування» і примусу вихователя. Як у кожній роботі, так і в вихованні має бути дисципліна, у садках по системі М. Монтессорі вона досить строга: дітям заборонено заважати іншим займатися, шуміти та пустувати, вони повинні ретельно за собою прибирати, проте досягається це без жодного примусу та насильства над малюком, без покарань, грубості чи жорстокого поведіння [7, с. 20]. Діти в таких садках підпорядковуються установленому ритму, а також беруть приклад із старших дітей (різновікові групи) і це є позитивним моментом, тому що кожен малюк має більш досвідченого наставника,

спілкування з яким збагачує його внутрішній світ; старший користується авторитетом, а менший, в свою чергу, потребує більшої підтримки та уваги, яку і отримує завдяки спілкуванню з більш старшим наставником. Таке спілкування забезпечує відсутність лідерства за рахунок фізичної сили чи агресивності, а навколишнє оточення нагадує велику і дружну родину. Щодо негативних моментів вільного виховання по М. Монтесорі треба відзначити, що дошкільнята більшу частину часу все ж таки вчаться (хоча і у формі гри), що дає змогу порівняти такий дошкільний заклад із початковою школою. У блискуче розвиненої, прекрасно підготовленої до школи дитини нерідко виникають проблеми уже на першому етапі навчання в школі, адже в садку вона звикла на рівних спілкуватись з вихователем, вибирати та змінювати на свій власний розсуд завдання, постійно навчатись, граючи. У такому віці дитині вкрай важко звикати до субординації та жорсткої шкільної дисципліни, тому, щоб уникнути емоційного надлому дитини, необхідно визначитись та обрати, система якого дитячого садку показана дитині. Якщо вона надто активна, занадто емоційна, неврівноважена, або ж навпаки – досить замкнута та схильна до аутизму – дитячий садок за системою М. Монтесорі навряд чи підійде таким дітям: безліч індивідуальних завдань, які малюки виконують поодиночі вимагають посидючості, але без замкнення в собі. Усі навчальні матеріали мають чітко визначений характер застосування, а тому дітям із творчими задатками також не підійде ця система навчання, рольові ігри та звичайні іграшки заперечуються, так само як і казки, котрі вважаються беззмистовними і замінюються реальними розповідями про довкілля.

Аналізуючи педагогічну теорію М. Монтесорі, можна виділити три провідних положення, що характеризують ідею вільного виховання: виховання повинно бути індивідуальним, вільним та спиратися на дані спостережень за дитиною. Основним завданням такого виховання є симбіоз цих чинників, а також безпосереднє використання вміло інструментованої програми розвитку дошкільнят та чітка індивідуалізація навчально-виховного процесу [1, с. 15]. Успішний педагогічний процес М. Монтесорі передбачає виховання самостійності, формування сприятливого навколишнього середовища, правильне харчування, займання гімнастикою, відсутністю змагань між дітьми, покарань і заохочень. Сприятливе навколишнє середовище є безумовною та важливою складовою педагогіки М. Монтесорі, має відповідати фізичним і психологічним потребам дитини: обладнання в кімнаті має відповідати пропорціям та зросту дитини певного дошкільного віку, дітям давати можливість самостійно переставляти стільці (вправа моторики), проте робити це надзвичайно тихо, щоб не заважати іншим займатися, самостійно обирати місце для занять, навчити їх впевненості та усвідомлення цінності у поведженні з крихкими предметами. Дитячий садок за системою М. Монтесорі через наслідування привчає дітей самостійно одягатись, митись та іншим практичним завданням, тим самим готуючи їх до самостійності. Такий підхід вчить дитину дбати про себе самостійно, виховує соціальну поведінку відносно інших дітей та дозволяє набувати навичок незалежності від дорослих. Бажання отримання

дитиною цієї самостійності М. Монтессорі визначає як біологічний принцип людського життя, адже так як тіло дитини поступово розвивається, надає йому певну свободу рухів так і в моральному плані дитина прагне до навчання і духовної автономії. Вихователь повинен тільки стати помічником: направляти, згладжувати шлях дитини до пізнання оточуючого світу, вести його у правильного напрямку, а потім лише спостерігати та коригувати процеси пізнання, в яких дитина діє самостійно. Основним лейтмотивом щодо ролі вихователя у процесі навчання проступає категорична вимога не заважати процесу саморозвитку дитини, М. Монтессорі розуміє під цим певну допомогу дорослого дитині від моменту народження, але із напрямом саме на дитину, особливо у спілкуванні: дорослий має думати не про себе, а про дитину та її майбутнє. Орієнтованість на всю систему природи дитини, гуманізм, свободу і відсутність авторитаризму актуалізує антрополого-педагогічну систему М. Монтессорі.

«Виховання наших дітей, - писала М. Монтессорі, - ми починаємо з виправлення (правильним доглядом, режимом) психологічних недоліків (часто ми вважаємо їх проявом поганого характеру), що заважають успішній роботі. Ми насамперед наводимо дітей у стан слухняності, нормалізації. Щоб дати малюкові уявлення про себе самого, про своє тіло, ми добиваємося від нього повторення наших слів, дій. Щоб дати учневі уявлення про свої обов'язки, ми створюємо особливу обстановку, в якій він зможе наслідувати позитивним зразкам» [4, с. 205]. Педагогічний метод М. Монтессорі передбачає собою стимулювання дитини до самонавчання, самовиховання та саморозвитку, а також дисципліну, регульовану самою дитиною, що передбачає визначену ним дію. Одночасно з цим, М. Монтессорі ставила високі вимоги щодо професійності педагога: він має впливати на розвиток дитини опосередковано, непрямо, чітко уявляючи та використовуючи індивідуальний підхід до навчання, зокрема через дидактичні матеріали. Взагалі дидактичні матеріали відіграють велике значення у педагогічній системі М. Монтессорі, такі вправи, заняття та ігри допомагають розвивати мову, математичні здібності, визначати час, простір, колір, розмір, розпізнавати різноманітні звуки [3, с. 125].

Педагогічні ідеї М. Монтессорі мають широке розповсюдження у Голландії, Нідерландах і особливо у США, де існує АТМ (Асоціація Товариства Монтессорі), яка об'єднує 740 дошкільних та шкільних навчальних закладів та 47 закладів, що займаються підготовкою педагогів по цій педагогічній системі [2, с. 118]. Ю. Фаусек, прихильниця ідей М. Монтессорі, відмічала: «Немає більш інтернаціонального методу виховання дітей, ніж метод Монтессорі. Найрізніші діти найрізніших країн у виявах свого інтелектуального розвитку є дітьми однієї нації – дітьми мислячого людства» [9, с. 14]. Серед найвідоміших праць італійського педагога можна виокремити такі: «Педагогічна антропологія», «Виховання для нового світу», «Дім дитини. Метод наукової педагогіки», «Керівництво до мого методу», «Самовиховання та самонавчання у початковій школі» та ін.

В Україні почали застосовувати елементи педагогіки М.Монтессорі протягом двадцятих-тридцятих років двадцятого століття, проте перша школа повноцінного виховання по М.Монтессорі з'явилась у 1992 році в Києві. На сьогодні в нашій країні діють близько ста навчальних закладів. Всі вони так чи інакше мають в своїй основі певні методи цієї педагогічної системи навчання та виховання, відрізняються один від одного форматами роботи (дитячі садки або годинні заняття). Навчання в таких закладах є платним і становить близько 500-2000 гривень в місяць; якщо батьки дитини можуть собі це дозволити, слід знати, що процес будь-якого навчання залежить від рівня професійності педагога, крім того, навіть якщо дошкільний заклад працює за системою М.Монтессорі, це не гарантує реалізації усіх складових педагогіки вільного виховання та дотримання принципу індивідуального підходу до дитини.

Висновки. В основі сучасної системи освіти та виховання має бути така ідея, що орієнтувала б людину з дошкільного віку на швидший розвиток та збереження власного життя. Завдяки принципу гуманізму, антрополого-педагогічна система освіти М.Монтессорі є актуальною і понині. Основним завданням вихователя в дошкільному закладі такого типу є створення сприйнятливих умов для пробудження духовного світу малюка; допомогти йому пізнавати все, що його оточує, направляти, спонукати до взаєморозуміння та сприйняття, дати свободу вибору, проте не дозволяти заважати іншим під час занять, підтримувати лише ті активні дії дитини, що націлені на його розвиток. Важливим фактором у вихованні дошкільняти за системою М.Монтессорі є направленість на самостійну роботу дитини, зокрема за допомогою дидактичних матеріалів, які ретельно розробляються (для когнітивного, сенсорного розвитку та набуття практичних навичок). Виховання, націлене на індивідуальність, вільність та завжди опирається на дані спостережень за дитиною. На території України педагогічні ідеї М.Монтессорі не дуже широко розповсюджені; в дошкільних закладах використовуються лише деякі основні принципи і методи концепції видатного педагога. Це обумовлено соціально-економічними чинниками та орієнтацією української педагогіки на вітчизняні педагогічні традиції; використання педагогічної системи М.Монтессорі в нашій країні потребує модифікації.

Список використаних джерел

1. *Воспитание и обучение детей 3-7 лет в Монтессори — классе. Текст.: парциальная программа / автор-составитель М.И. Бойкова. М. : НОУ «Союз», 2006.- 30 с.*
2. *Корнетов, Г. Метод Монтессори: юбилей Текст. / Г.Б. Корнетов. М.: Частная школа. 1995. - № 4 - с. 117-121.*
3. *Монтессори, М. Значение среды в воспитании Текст. / М. Монтессори // Частная школа. 1995. - № 4.- с. 122-127.*
4. *Монтессори, М. Мой метод: начальное обучение (метод научной педагогики) Текст. / М. Монтессори; пер. с фр. Л.Б. Печатникова. М.: АСТ: Астрель, 2006.- 351 с.*
5. *Монтессори, М. Дом ребенка: метод научной педагогики Текст. / М. Монтессори; пер. с ит. С.Г. Займовского. М. : АСТ: Астрель, 2005. – 269 с.*

6. *Монтессори, М. Помоги мне сделать это самому: статьи, советы и рекомендации Текст. / М. Монтессори; сост. и авт. вступ. ст. М.В. Богуславский, Г.Б. Корнетов. М.: Карапуз, 2005. - 270 с.*
7. *Монтессори, М. Педагогические методы, применяемые в «Домах ребенка» Текст. / М. Монтессори // Родительское собрание. 2000. - № 2. - С. 16-22.*
8. *Таубман В. В., Фаусек Ю. И. Теория и практика детского сада Монтессори / В.Таубман.- М. : Мысль, 1923. — 133 с.*
9. *Фаусек Ю. И. Развитие интеллекта у маленьких детей (по Монтессори) / Ю.Фаусек. — Пг. : Начатки знаний, 1922. — 23 с.*

REFERENCES

1. *Upbringing and education of children aged 3-7 years in Montessori - class. Text.: partial programme / Writer M. I. Boykova. M.: NOU "Soyuz", 2006.- 30 p.*
2. *Kornetov G., The Montessori's Method: anniversaries Text. / G.B. Kornetov. M.: Private school. 1995. - № 4 - p. 117-121.*
3. *Montessori, M. The meaning of the environment in Upbringing Text. / M. Montessori // Private school. 1995. - № 4.- p. 122-127.*
4. *Montessori, M. The Advanced Montessori Method Text. / M. Montessori: AST: Astrel, 2006.- 351 p.*
5. *Montessori, M. The child's home: method of scientific pedagogic Text. / M. Montessori, M.: AST: Astrel, 2005. - 269 p.*
6. *Montessori, M. Help me to do it myself: articles Text. / M. Montessori; Writer M. V. Boguslavskiy, G.B. Kornetov. M.: Karapuz, 2005. - 270 p.*
7. *Montessori, M. The Montessori Method: Scientific Pedagogy as Applied to Child Education in the Children's Houses Text. / M. Montessori// Parents' collection. 2000. - № 2. - P. 16-22.*
8. *Taubman V. V., Fausek Yu. I. Theory u practice of Montessori's kindergarden/ V.Taubman.- M. : M Misl, 1923. - 133 p.*
9. *Fausek Yu. I. The development of intelligence in little children (fr intelligence) / Yu. Fausek. – Pg.: Nachatky znaniy, 1922. - 23 p.*

ДМИТРУХА А. В. - аспирант кафедры философии Харьковского национального педагогического университета имени Г.С.Сковороды (Харьков, Украина) E-mail: alinusiko@mail.ru

ФИЛОСОФСКО- ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИМПЛИКАЦИИ ВЗГЛЯДОВ МАРИИ МОНТЕССОРИ В ПРАКТИКАХ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье осуществлен философский анализ принципов дошкольного воспитания в конструктах антрополого-педагогической системы М. Монтессори. Рассмотрены гуманистические идеи раскрытия способностей ребенка без принуждения над его личностью и свободного воспитания, которое должно быть индивидуальным, свободным и опираться на данные наблюдений за ребенком. В статье доказано, что основной задачей воспитателя в современном дошкольном учреждении является создание приемлемых условий для пробуждения духовного мира ребенка. Педагогические идеи М. Монтессори при определенной модификации актуальны для практик дошкольного образования Украины.

Ключевые слова: философия образования, дошкольное образование, ребенок, развитие, гуманизм, ответственность, воспитание, М. Монтессори.

Dmyrucha, Alyna - the post-graduate student of the Department of philosophy of the Kharkiv National Pedagogical University after G.S.Skovoroda (Kharkiv, Ukraine) E-mail: alinusiko@mail.ru

PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL IMPLICATIONS OF MARIA MONTESSORI'S LOOKS IN PRACTICES OF PRESCHOOL EDUCATION

In the article the philosophical analysis of preschool education is carried out in constructs of M. Montessori's anthropological and pedagogical system. It is considered humanism ideas of opening the child's capabilities without a compulsion above her personality and free education, which must be individual, free and to be leaned on observed data on a child. It is well-proven in the article, that the basic task of educator in modern preschool establishment is creation of receptive terms for awakening the spiritual world of kid. M. Montessori's Pedagogical ideas with certain modification are urgent for practices of preschool formation in Ukraine.

Keywords: *education philosophy, preschool education, child, development, responsibility, education, M. Montessori's*

*Дата надходження рукопису 15.05.2015 року
Рекомендовано до публікації 20.05.2015 року*